

tás rétegzettsége is sajátos architektonikaként tár elénk. Ennek feltárása ugyanolyan nagy és érdemleges feladat, mint az alkotói reflexióban a kert gondozása különféle kulturális viszonylatok közepette.

Smid Róbert

Elszámolás és elsajátítás

AZ IRÓNIA TÉREY VERSBESZÉDÉBEN

A recepció a sokszólamúságot Téreynél leginkább a verses epikában szokta elismerni,¹ és legfeljebb az irónia érvénybe léptetését társítják a lírájához, amikor annak hangneme – mindazonáltal homogenizálva – traumairodalomként, társadalomkritikaként, vallomások beszédmódként vagy az Ady-féle nagyság pózából eredő megnyilatkozásaként azonosítják.² A manapság divatos pátoszmentes megszólalásba és posztironikus versnyelvbe viszont nehezen illeszthető be az a Térey-líra, amelynek referencializálhatósága nem ugyanazon minták alapján történhet meg, mint az epikus műveié, politikai instrumentalizálhatóságának pedig épp a folyton működtetett irónia szab határt. Az Ady-beszédmódtól induló Térey-költészet³ persze mindig felkínálni látszott magát a közéleti regiszternek,⁴ a lírai hang megszólaltatására irányuló operációkat az én hipertrófiájának kiutalni azonban legalább annyira téves eljárás lenne, mint amennyire félremegy a közéleti regiszter azonosítása abban – és ez főleg a posztumusz verseskötet kritikáinál figyelhető meg –, hogy az hangot adna valamely csoportnak vagy közösségnek.⁵ Ugyanakkor Térey Ady-átvételei sem úgy

- 1 Lásd például Nemes Z. Márió, *Birtokon belül, területen kívül*, Prae 2007. 09. 30., ahol az *Ultrának* a Térey-költészetbe újítást hozó beszédmódja lényegében a *Paulus* függvényeként jelenik meg; illetve Molnár Gábor Tamás, *A mítosz újrafelhasználása és a költői nyelv Térey János A Nibelung-lakóparkjában*, *Alföld* 2017/8., 75., ahol Molnár minuciózus olvasata a szereplők szövegeiben azonosítja a regiszterkeveredést, például a varázsénekszerű poézis és az alantas megszólalások szétartását ugyanannak a karakternek a beszédmódjában.
- 2 Lásd például Nagy Csilla, *Végrehajtó retorika*, *Alföld* 2017/8., 108., ahol a gyűjteményes kötet kapcsán az effajta diskurzusok a maguk transzparenciájában feltételeződnek; továbbá Görfföl Balázs, *A nagyság ígézetében*, *Tiszatáj* 2020/3., 77., ahol a Térey-líra megszólalóinak attribútumaiként egyértelműen a kíméletlenség, a nagyság mutatott képe és az arrogancia tételeződik; valamint Margócsy István, *Az alanyi költő esete a kulisszákkal*, *Nappali Ház* 1996/2., 119–20., ahol a „kulisszák” mint az én szerepkellékei éppen a megszólaló folytonos átalakulását, rögzíthetlenségét garantálnák. A recepció ezen sajátosságára, hogy az az ént – akár állandó kibillentésében, változásában, mint Margócsynál – stabilizálja, és „narratív identitást” tulajdonít egy alapvetően lírai hangnak a „szövegekből kölcsönzött jelzőkkel és leírásokkal”, Bednancs Gábor hívja fel a figyelmet: *Bednancs Gábor, Térey falvai. Topográfia, architektúra és geológia*, *Szépirodalmi Figyelő* 2022/3., 43.
- 3 Vö. ehhez Balázs Imre József, *„Én vagyok az igazi Ady Endre”. Térey János szerepmodelljei az Ady-költészet kontextusában = Uő, *Az új közép. Tendenciák a kortárs irodalomban*, Universitas Szeged, 2012, 67–78.*
- 4 Vö. ehhez Ács József *A valóságos Varsórol* szóló recenziójának felütését: „Mióta költőnek lenni nem társadalmi szerep”. Ezt pedig egy olyan fejtegetés követi, amely feltételezi, hogy Térey a kortárs viszonyok között kívánja rekapitulálni a költői szerepet társadalmi szerepként. Ács József, *Egy akarnok krónikás*, *Pannon Tükör* 1996/2., 69–70.
- 5 Más-más előjellel, de mind Sipos Balázs, mind pedig Melhardt Gergő írása ide fut ki, ezzel párhuzamosan pedig mindkét szöveg erőteljesen épít a szerzői intenció életrajzilag és a költészeti

működnek, mint azt az eredeti korpusz antropomorfizáló olvasatai vélték, hiszen Kulcsár Szabó Ernő már több mint két évtizede rámutatott arra az illúzióra, hogy „az »organikus« megalapozású nyelvhasználat instrumentalizmusa magában a nyelvi kimondás aktusában létre is hozza a műalkotás szubjektumát”.⁶ Vagyis a versekből kirajzolódó integratív szubjektumra rácsatlakozva, a jelentés és létesítés vélt egységét az antropomorfizmus rögzített alakzatában stabilizálva, az értelmezők mindig valamifajta szubjektivitáshoz rendelték annak aktusát is, ahogy a szubjektivitás leépítése a megszólalás önérvényének fenntartása mellett történik meg, még akkor is, ha ennek az énnak a mindenhatósága nincs bejelentve, csak grammatikailag posztulálva. A recepció túlnyomó része ennél fogva még mindig nem pusztán monolingválisként tételezi a Térey-versbeszédet, hanem vagy olyan próteuszi játékként, ahol a beszélő szólamra, mint egy tabula rasára rányomtatódik valamifajta kollektív beszédmód, vagy pedig az intertextusok, allúziók és evokációk révén a hagyomány uralhatóságának stabilizált figurájaként mutat fel egy olyan egységes ént, amelyet aztán téreymusokkal teleaggatottként stabilizál az olvasatban.

Tanulmányomban Térey lírájának két markáns aspektusát tárgyalom, amelyek alapvetően szervezik a Paul de Man-i értelemben vett iróniaműködést a versekben.⁷ Az egyik az elszámolás aktusa, ami számosításként, a beszéd ökonomizálásaként értelmezhető, sőt akár úgy is, mint a számadás-költészetnek az a jellemzője, amelyről Balogh Gergő megállapítja: „a tettekről való beszámolás és a gazdasági feljegyzés értelmében vett számadást a felelősségvállalás imperatívusza köti össze”.⁸ A számba vétel különböző módjai ekképpen nem ekvivalensek a hagyomány uralásával, hanem innen nézve a „tulajdonosi szemlélet” a megszólalás ökonomizálásának egyik kísérlete, és az ezért való felelősségvállalás trópusa.⁹ A másik aspektus az elsajátításé, ezzel pedig cáfolni kívánom Bodor Bélának a Térey-recepcióban irányelvvé vált megállapítását, hogy a versekben végső soron azért nem azonosítható valódi alanyiség, mert „a művek mindig önmagukon túlterjedő világot tétéleznek fel, és ez a világ általában – bár természetesen átmegy bizonyos változásokon – nagyjából állandó, jól leírható, és a szöveghatárokról tudomást nem véve áll a művek hátterében, mintegy ciklusokká fogva össze azokat”.¹⁰ Ezzel szemben az én állításom az, hogy a Térey-líra nem azzal teszi egyértelművé a(z ön)kifejezés mint verbális aktus külsőlegességét, hogy a megszólalás eredeteként egy személyiséglátomást jelöl ki,

programban szituálható egyértelműségére: Melhardt Gergő, *Mától lázadok*, Forrás 2020/2., 128–134; Sipos Balázs, *A Térey Kft., avagy az utolsó nemzeti költő*, MÉRCE 2020. május 24.

6 Kulcsár Szabó Ernő, *Az „én” utópiája és létesülése. Ady Endre, avagy egy hatástörténeti metalepszis nyomában* = Uő, *Irodalom és hermeneutika*, Akadémiai, Bp., 2000, 159.

7 Ez magában foglalja az elfordulást, akár az aposztrophé szükségszerű mozzanataként értjük azt, akár egyfajta felfüggesztődésként vagy parabázisként, esetleg a negáció figurájaként.

Ugyanis valamennyi esetben ez az iróniához társított elfordulás eredendően performatív aktus, amely egyszerre esik a tropológiai mezőn kívül és kapcsolódik szorosan hozzá. Paul de Man, *The Concept of Irony* = Uő, *Aesthetic Ideology*, University of Minnesota Press, Minneapolis [MN], 1996, 165.

8 Balogh Gergő, *Számadás. Az élet ökonomizálásának egy modern stratégiája = Poétai ökonomiák. Költészet és gazdaság az irodalomtörténetben*, szerk. Uő – Laczkó András, Verso, Pécs, 2023, 199–200.

9 Sipos Kft.-je mint korlátozott felelősségű társaság ezért egy ilyen megközelítési irányból akár még produktívnak is bizonyulhat.

10 Bodor Béla, *A valóságos fikció*, Holmi 1995/12., 1781. Bodor alapvetésének máig élő hatását bizonyítja Mohácsi Balázsnak Térey gyűjteményes kötetéről írt recenziója is: Mohácsi Balázs, *Három profi: a veterán, a filozófus és a méregkeverő*, Műút 2016/3, 79–82.

úgy, mint a későmodern magyar költészet,¹¹ és nem is azzal, hogy köznapi értelemben véve ironikusan, szarkasztikusan, satirikusan szólaltat meg a paródia vagy a travesztia technikája révén magára vett regisztereket, hanem hogy a személyességként olvasott vagy [ön]kifigurázásként értett megszólalásmód a hangkölcsonzés alakzatára többszörösen is visszautal, amikor explicit módon viszi színre azt a szólamelsajátítási folyamatot, amely egyáltalában lehetővé teszi a hang megszólalását a versekben.¹² Ennek temporális dinamikája, vagyis a számadás időbeli viszonyainak [pl. múlt és jelen párhuzamba állítása, ellentételezése stb.] és a hangképződés saját temporális folyamatainak kapcsolata állítja elő az iróniának azt a trópusát, amely felszámolja a közvetlen társadalomkritikai-közéleti élet a verseknek – ami így már jóval problematikusabbnak mutatja a versek világépítését és világra vonatkozhatóságát annál, mint ahogy azt Bodor feltételezte –, és a megcélzott rétegek és a lírai hang vagy egyáltalában a megszólított és a megszólaló viszonyát stabilizálhatatlanként írja be. Ez a '90-es évek második felében *A valóságos Varsó* című kötetben kidolgozott, majd a *Nagy tervekkel jöttem Rosmersholmba* posztumusz gyűjteményben visszatérő, kikristályosodó, klassziczálódott beszédmód.

Tanulmányom első két egységében három verset emelek ki *A valóságos Varsó* beszéd-folyamából, a címadó szonettet, az *Elveszendő* és az *Üdvözölni a Rendet* című darabokat, a megszólítás móduszain keresztül a hang eredetének trópusát vizsgálva. A harmadikban a *Tulajdonosi szemlélet* címadó szövegét elemzem a tulajdonlás retorikai és diszkurzív divergenciái felől, ami Térey menedzserfiguráihoz is más hozzáférhetőséget garantálhat. A negyedik egységben pedig a posztumusz kötet iróniaműködésének elemzéséből a beszélő szöveg hangelsajátításának rögzíthetlensége mellett érvelek. Bár az általam tárgyalt versek három évtizedet ölelnek fel,¹³ egy ilyesfajta döntést indokolhat, hogy a visszatérő figurákra [pl. a rokonok] és relációkra [pl. tulajdonlás és gazdálkodás szembeállítása] koncentrálok. Szintén ebből az okból, vagyis a '90-es évek végén kidolgozott versbeszéd 2020-as iterációjának vizsgálata miatt mellőzöm a két horizontváltó kötet, a *Drezda februárban* és az *Ultra* részletesebb tárgyalását. Az életművön belüli topológiai összefüggések feltérképezésével kívánok segítséget adni ahhoz, hogy a Térey-líra szisztematikusabb és szövegközelibb feldolgozása végre megindulhasson a recepcióban.

11 Lásd ehhez: Kabdebó Lóránt, „egy Költő Agya”. *Szabó Lőrinc pályaképe a „modern” európai költészetben*, Előretolt Helyőrség, Budapest, 2021, 161. Kabdebó ezt a terminust egy olyan dramatizált költői világra használja, amelyben a megszólaló egyszerre cselekvő-lázadó és a világ törvényeit láttató.

12 Ennyiben a saját olvasatom átfedést mutat Valastyán Tamáséval, aki Térey költészetében „én-körzeteket” feltételez, vagyis retorikailag nem centrális-modulatív pozícióba helyezi az énként stabilizált megszólalót. Vö. Valastyán Tamás, *A poéta. Poézis és retorika viszonya Térey János költészetében*, Alföld 2008/4., 83.

13 Az ultima manusnak megfelelően elemzéseim az *Őszi hadjáratban* megjelent szövegváltozatokra támaszkodnak. Egy ilyen eljárás legitimitását megérveli Nagy, *I. m.*, 106–107.

A bérenc és a védenc

A *valóságos Varsó* alcíme, a *panaszkönyv* egyszerre utalhat a jeremiádok beszédmódjának újraértésére és fogható fel úgy, mint a reklamációnak, a kapott szolgáltatásra, áruára jelentkező viszontválasznak a helye. Mindkét esetben explicit szerződéses viszonyt feltételez a kötet, amelynek valamennyi megszólalói gesztusába – az önmegszólítástól az egységes beszélőnek éppen az önmegszólítás révén a szólamban posztulált, de nem abszolutizált figurájáig – beleíródik egyfajta ökonomikus kölcsönösség a megszólító és a megszólított között.

A kötet címadó versének felütésében egyértelműnek tetsző én és ti, illetve mi és ők megkülönböztetés révén önmagát beíró szólalm látszólagos omnipotenciája valójában saját magára visszahulló differencializálásként működik. A megnevezés („nevezzük”) egyrészt maga is kétfelé osztja az „itt” deixisét, és ehhez társul még az eldönthetetlenség, hogy az szokásra vonatkozik, vagy pedig performatívumként működik, mely utóbbi érvénybe léptetése már eleve a távollevőkkel való oppozíciótól függ. Vagyis csak akkor lehet az ittenieket megnevezni, ha az szemben áll egy „ott”-tal, de az elválasztó aktus egyúttal ugyanannyira oszcillációt hajt végre bizonytalanságában az itt és az ott között, mint amennyire elkülöníteni szándékozik az „itt”-et az „ott”-tól. Az „itt” pedig eleve kettéválik megnevezőkre és „boldogok”-ra, miközben az önmegnevezés [a beszélő maga is „boldog”, vagy inkább azok közé tartozik, akik a boldogokat megnevezik?] vagy épp nem megnevezés [mindkét csoporttól független] is beíródik általa, és ez a fajta ambiguitás az, ami visszatér a képviselési líra apóriájaként a Térey-költészetben. Tehát az, hogy a beszélő felvállalja a kollektívum nevében történő megszólalást, vagy eleve egy kollektíva részeként határozható meg a megszólalói szólalm. Ez az eldönthetetlenség pedig végső soron a temporalitás és a meggyőzés retorikája közötti különbségként jelenik meg¹⁴ a vers önprezentációjában. A megnevezés aktusa ugyanis figuratív korábbi, mint a név magához rendelése, a „boldogok” megnevezés magára vétele.¹⁵

A második sorban a minden távollevő homogenizációjával élesen szemben álló „különc” megnevezés már egyértelmű performatívuma („neve különc legyen”) ugyanakkor fel is számolja a „különc” szingularitását [ha mindenki különc, akkor senki sem az] egy ilyen ellentételezésben – nem melleleg pedig az egyedül állását is a későbbi „védenc-bérenc” párral összehangzása miatt [utóbbi kettő rímhívó-rímválasz pozícióban áll a szonett kötöttségének köszönhetően]. A távollét itt nem maradékként

14 Vagyis ez a különbség aközött, ahogyan iterativitása folytán a megszólalás jelszerűsége mindig egy olyan, utólag posztulált előtítségére vonatkozik, amellyel egybe nem esése szüli a figurativitás referenciális rögzíthetetlenségeként az allegóriát (Paul de Man, *The Rhetoric of Temporality = Critical Theory Since 1966*, szerk. Hazard Adams – Leroy Searle, Florida State UP, Tallahassee [FL], 1986, 209–210.), illetve aközött, hogy a szubjektum egy metalepszisnek, tehát ok és okozat megfordításának az eredménye [Uő, *Az olvasás allegóriái*, ford. Fogarasi György, Magvető, Budapest, 2006, 154.].

15 Itt lehet utalni arra, hogy Kosztolányi *Számadásában* a boldogként vagy boldogtalanként való azonosítás-azonosulás is egy olyan kérdés, amely egyszerre a nyelvi figuráció függvénye [akár mint metaforikus azonosítás, akár Németh G. Béla-i értelemben a boldog vagy boldogtalan sorsával való azonosulás [Németh G. Béla, *Az önmegszólító verstípusról. Különös tekintettel József Attilára*, ItK 1996/5–6., 558–559.]] és az ökonómiai diskurzus életbe léptetése, amennyiben a fosztóképző a szegénység körülményeit konnotálja a versben.

vagy a maradás érdekében megvalósuló megérkezés elmaradásaként értelmezhető, ezzel a bizonytalansággal pedig az „ott” és az „itt” között újabb kiasztikus viszony létesül a versben. Az első kvartina második ellentételezése pedig csak akkor jelentkezik párhuzamosságként, amikor a „különc” „kül”-je maga is kikülönül, és lehetőséget biztosít arra, hogy az emigránssal lehessen összeolvasni, miközben a „különc” asszonáncként összehangzik az „itt” bérenceivel és védenceivel is. Ennélfogva az első sor „ittmaradtak”-jainak a harmadik „bentrekedtek”-jeivel való azonosítása egyszersmind a rekedteknek a megszólalásra képtelenségét is magában foglalja, ezért kell megnevezni azt, aki képtelen a(z ön)megnevezésre, ám ezzel saját paradoxonba hajló pozícióját is színre viszi a versben megszólaló hang – vagyis a hangadás apóriája ismét feltűnik, ahogy a megnevezés önmagára visszahulló, az itélethozatalban nem egy egységes megszólalót posztulál, hanem éppen hogy azt kettéválasztó volta is –, ha maga a beszélő egy a „bentrekedt” „boldogok” közül. Hovatovább a bent rekedt és itt maradt asszonánca is érvényesül szemközt az intézményesített diskurzust csak konstatáló, de a performatívumhoz hasonlóan metaforikus, mert azonosító („ittmaradtak”=„boldogok”) „nevezük”-kel. A fülelő bérencek figurája így a rekedtséggel szembeni megnevezés kétfajta olvasatával analóg: a fülelők vagy ráhallgatnak a hangra, vagy pedig ők azok, akik miatt egyáltalán előállhat a bentrekedtség valamennyi értelemben [például nem mernek szólni miattuk, tehát ami „bentrekedt”, az el nem mondott].

Az első kvartina második sorának és a második kvartinának az ellentételezései nem pusztán ok-okozati viszonyokat posztulálnak, hanem az újabb egyértelmű performatívum, a „legyen” az itt és az ott közötti átválthatóságot írja be: a küzdelem eredményeként előállt préda legyen az emigránsoké, ahogy a távollevők neve legyen különc. Mert a megnevezésekből fakadó bináris ellentétek és a megnevezési aktus eleve a megnevezőre vonatkozó differenciáló perlokúciója nem pusztán a füleléssel szemben a beszéd, a rekedtséggel szemben a kategorikus kijelentés („legyen”) oppozíciót írja be, hanem a védenc-bérenc és különc képzési azonosságán túl a különc lemondó fintorgásával is kapcsolatba lép: a retorikában explicite megjelenő likvidáció („nyirkos”) ugyanis abban az értelemben is tetten érhető, hogy az itt és az ott közötti határ elmosódik, és a cseppfolyós megszólalói pozícióból [kihez rendelhető a közösségből [megnevezők, boldogok] likvidált megszólalás] artikulált hang gyakorlatilag ugyanúgy litotészek és tiltások sorozatával él az utolsó tercínában, mint ahogy az ott különcei „lemondanak”.

A vers tehát az általa létrehozott elválasztásokat felfüggeszti az összehangzások (pl. a fülelő bérenc figurativitása és a különcel alkotott asszonánca), a szintaktikai eldönthetetlenségek (például hogy a „hatalmasok” óvnák a maradékot, vagy a cinkosok óvják azt a maradékot, vagy ők maguk a maradék?) révén, miközben a szöveg ugyanezen összemosások alapján vezet be az értelemképzésben differencializálásokat: például az alakváltozatok cseréjével, így a hatalmasok helyett a „hatalmasok” használata kiemelkedést sugall; vagy ott van a Téreyre jellemző alliterációk besűrűsödése, mint hogy „romlatlanul szabad a száraz szemű páros”. Utóbbi az „itt” romlásával és nyirkosságával áll ellentétben, ennyiben pedig a Védőnőt és a Védencet különccé teszi a szöveg, a különccök viszont az otthoz tartoznak. Ez a fajta széttartás és likvidáció megkapja metatrópusát a ragály és az orvosságok párhuzamos széthordásának – és mint azt a következő egységben tárgyalom, a határok meghúzásának és felfüg-

gesztésének – pharmakon-logikájában. A Védőnőhöz és védencéhez egyszerre kapcsolódik a ragály mint differenciafelfüggesztő, mert a határokat áthágó mozgás [ami így az itt és az ott viszonyait egymástól elkülöníthetlenné teszi] és a gyógyítás mint restitúciós aktus is. Ez leképeződik a hangzásban, amikor a védenc és különc asszonánca érvényesül, vagyis a különc épp hogy nem elkülönül, hanem azonosítódik, ennyiben a vers materiális tényezői tanúsítják a ragály szétterjedését, a száraz szemű párosnak szemantikailag az otthoz pozicionálásával párhuzamosan.

A verset záró nem várt pályabér mint az életpályáért járó fizetség, életjáradék és pályadíj, valamint kompenzáció, panaszra érkező viszonzulás – hogy a kötet műfajmegjelölésére visszautaljak – azonban nem pusztán az ellenszolgáltatás vagy a határátlépésekhez kapcsolható vám elmaradásaként értendő. És nem csak annak retorikai értelemben vett iróniája, hogy a védencsel összehangzó bérenc hipogrammatikusan magában foglalja a „bér” szót, vagy annak köznapi értelemben vett iróniája jelenik meg általa, hogy a ragály és orvosság párhuzamos terjesztéséért milyen fizetség is járhatna, hanem a pályabér kiutalásának egyáltalában vett lehetlenségére is utal. Ahogy fentebb olvassuk a Védőnőről és a Védencről nyilatkozva, „készenlétük örök”, ezáltal azt nem lehet számosítani, mert lehetetlen temporalizálni – ha nem ökonomikus, nem járhat érte pályabér. A szonett a számadás szembesítő – mert összemérhető elemekkel operáló – retorikájának, tágabban értve magának a szemiózis modelljének éppen az irónia révén történő elutasításával zárul, hiszen az ellentétbe fordulás, a tagadás, a [különcökre hajazó] lemondás [„nem várnak”, ami pedig a készenléttel rokon várakozást is tartalmazza] a számadáshoz szükséges ellentétek felszámolódását írja be – emellett pedig a kész, illetve elkészült élet későmodern toposzával való leszámolást jelenti be.

A megszólalás szuverenitása

A *valóságos Varsó* zárlata nem inverze a kezdeti homogenizációnak a binaritás újbóli bevezetésével [„egyikük elveszendő”), hanem retorikai lenyomata a ragálynak, amelyben már lehetetlen bármifajta konkretizáció,¹⁶ például, hogy melyik az elveszendő. Az *Elveszendő* című versben az odafordulás *A valóságos Varsó* konkretizálhatatlan „egyikük”-jéhez történik, aki üdvözli a távolból az *itt*be megérkezőket, ez a beazonosíthatatlanság pedig arra enged következtetni, hogy bár a Védőnő és a Védenc hordják szét a ragályt, maguk sem immunisak azzal szemben, vagyis a megkülönböztetések felszámolásának, a nyirkosságnak-likvidációnak ők is áldozatul esnek. A *valóságos Varsó*ban a megnevezés [„száraz szemű páros”) és az odafordulás tropologikus aktsusa [„egyikük elveszendő”) feszültségbe kerültek egymással, ez pedig az *itt*hez kapcsolódó eldönthetlenség iterációjaként mutatkozott meg. Az *Elveszendő* elején hasonlóképpen nehéz beazonosítani, hogy inkluzív vagy exkluzív *mit* használ a beszélő [„szól lakhelyünkről”), viszont éppen egy temporális struktúra megisméltésekor válik világossá [„Mielőtt ragyogva a porondra lép” → „Mielőtt még a küzdőtérre lépne”), hogy az „egyikük” valójában közülük való [„Nem kérdés, ő

16 René Girard, *The Plague in Literature and Myth*, Texas Studies in Literature and Languages 1974/5., 833. A ragály fenyegetése Girard elmélete szerint az, hogy felszámolja az egyéni jellegzetességeket, felfüggeszti az egyedi azonosíthatóságát.

a rangidős közöttünk”). Ez módosítja azt a Térey lírájában feltételezett felállást, hogy a tömeget egy kiemelkedő, különálló egyén vezetheti jobb sorsra,¹⁷ mivel ebben a konstellációban a különállás eleve lehetetlennek bizonyul, amennyiben az iteráción alapuló identifikáció, az „egyikük” legalább részleges azonosítása a *miből* jövőként ugyanazon figuratív mozgás alapján mehet végbe, mint amelyik védenc és különc összehangzásában a ragályt határfelszámoló alakzattá avatta.

Azzal, hogy az *Elveszendőben* az „egyikük” a *mi*hez tartozóként jelenik meg, nem csak a pharmakon-logikát, hanem az autoimmunitás viszonyait is érvényesíti: a ragály így nem egy külső ellenség, hanem a szilárdnak gondolt berendezkedés saját magával vívott harca, amikor a védő az ellen fordul, amit védenie kell.¹⁸ Amennyiben a védőnővel azonosítjuk a szónokot, akkor a ragály és az orvosság iróniájára még rádupláz magának a védencnek a megfertőzése. Ugyanis míg *A valóságos Varsóban* a megnevezés performativitásának ambiguitása mutatkozott a figurális mozgások eredőjeként, itt az elveszendő kilétének részleges azonosítása jelez hasonló apóriát, amennyiben az egyértelmű azonosíthatóság ígéretét az hordozná, hogy a szuverén kit nevez meg (belső) ellenségként,¹⁹ amikor „Az ellenség arcát körvonalazza”. Ezzel nemcsak arcot ad neki – a versen belül diszkurzíve megismételve a prosopopeia alakzatát –, hanem a körvonalazás határhúzásként is érthető, el- vagy kikülönítésként. Mindezt pedig nemcsak egy olyan megszólaló teszi, akinek egy leíró aposztrophében – ugyanis a vers beszélője szól az „egyikük”-ről – már kölcsönözve lett hang az idézett beszéd révén – ami eleve az olvasó részéről a vers beszélőjének nyújtott hangkölcsonzés iterációja –, de *A valóságos Varsó* alapján tudjuk, hogy az magán hordozza a ragály effektusát. Az *Együttállás* című vers ezért is beszél megfertőzött szavakról,²⁰ ezzel pedig a kötet a ragály homogenizáló, figuratív dinamikájára építve végső soron allegorizálja az olvashatatlanság szükségszerű és mindig önkényes felfüggesztését.²¹

A kötetcímadó szonett által prefigurált *Elveszendőben* – olyan értelemben is, hogy az abban megjelenő „szájhős szolgák” a fülelő bérencek inverzeként jelenhetnek meg, ugyanúgy alliterációban, mint a Védőnő és a Védenc vagy a velük azonosítható, ezért újfent csak iterációként (anaforaként) szereplő „szabad száraz szemű páros” – a porondon felszólaló pontosan annak az én–te [egyszerre megkülönböztető és autoaffektív, mert az ént azonosíthatóként beíró] viszonynak az iterációjára törekszik az ellenség körvonalazásával, amely az aposztrophében őt is létrehozta. Ez tropológiai egy olyan metalepszis, amely az autoimmunitás modelljét követi, hiszen a szuverenitás úgy képződik meg, hogy egyrészt a szuverén által (a *miből*) kijelölt én mint az immunitást fenyegető entitás van tételezve, másrészt az, aki kimondja ezt a fenyegetettséget, fel is kell áldozza saját énjét²² [hogy az *miként* tudjon fellépni a *miből* származó, de attól elkülönítendő énnel szemben].

17 Vö. Sipos, *l. m.*

18 Vö. Jacques Derrida, *Rogues. Two Essays on Reason*, Stanford UP, Stanford (CA), 2005, 63.

19 *Uo.*, 64.

20 A recepcióban Szepes Erika figyelt fel ennek az epidemiológiai-higiéniai diskurzusnak a kötetszervező jelentőségére: Szepes Erika, *Bemutató helyett. Térey Jánosról és kötetéről*, *Ezredvég* 1996/8., 43.

21 Vö. Bónus Tibor, *A nyelv érintése – név. Metatézis, metasztázis, metalepszis Marcel Proust Á la recherche du temps perdu című művében*, *Partitúra* 2010/3., 9., illetve 20.

22 Derrida, *Rogues*, 45. Feltételezhető egyébként e két én egybeesése is a posztuláció és a felszámolás aktusában, ez adja az autoimmunitás mint inskripció idioszinkretikus dinamikáját.

A *mi*hez hozzátartozó lakhely maga is egy ismétlés produktuma, amennyiben az a rokonoktól örökölt, tehát egy előzetességre hivatkozva (lásd jelen dolgozat 14. jegyzetét a temporalitás retorikája kapcsán) tulajdonolt, és ehhez hasonlóan kapja meg az elveszendő szónok a szólás és a (meg)szólítás jogát a vers beszélőjétől. A szónoklatban pedig a vallomásos múltidézés és az ellenségkép felrajzolása egybeesnek: „Királyokról és véglényekről beszél, / Nagy Gáncsvetónk szájhős szolgáiról / Szünidős tökfilkók bűneiről / Tanítványairól, kik megtagadták”. Ebbe a függő monológba viszont beékelődik a hang visszavételének lehetősége, amikor a szónok egy angyalról szól; az „én vagyok vajon?” deixise egyszerre inszcenirozza a szuverenitás immunológiájában feláldozott *ént* és a hangkölcsonzés kiasztikus struktúráját, vagyis a megszólítás azon performatív aktusát, amely a megszólítottól várja a választ,²³ miközben éppenséggel a megszólaló ruházta fel őt szuverenitással [„ő a rangidős közöttünk”].

Ennek pandant-ja, hogy aki a szuverenitásnak alávetett, tehát aki számára az immunitás garantálva van, maga válik belső ellenséggé, amennyiben számonkérhetővé teszi a szuverént a tömeg felől ezért az immunitásért; végső soron a szuverén maga válik saját belső ellenségévé, a védelme pedig többszörösen önmaga ellen forduló fegyverre,²⁴ ezért mindegy is, hogy melyikük az „egyikük”, mert a Védőnőből ugyanúgy lehet védenc, mint fordítva, sőt, a kettő lehet ugyanaz is, nem véletlen, hogy *A védőnő és védence* című versben elhangzik: „Bár / tudná a védőnő, védence kicsoda”. Ezt visszavezetve a versek tropológiájára, hiába képződnek meg egyértelmű elválasztások az olyan elemek által, mint a „hatalmasak” *A valóságos Varsóban* vagy a porond az *Elveszendőben*, az ilyesfajta fenomenalizáció mindig az eleve körülhatárolható – vagyis behatárolható, meghatározható, elválasztható – kiterjesztéseként kell megtörténnük,²⁵ legyen az a szuverenitás behatárolt tere felől a többiek meghatározása, vagy a néptől való elkülönülés. A denomináció szabadsága mindig korlátozások, a tisztaságelv életbe léptetésével érvényesül, amennyiben a megnevezettet el kell különíteni a megnevezéssel.²⁶

Ehhez az ambiguitáshoz kapcsolható az *Üdvözölni a Rendet*, amely nem csak a szállás vagy az illendően megtagadás felemlegetésével kapcsol vissza az *Elveszendő*höz. Amikor a szöveg megszólító módusza explicitté válik („Hogyan vészelted át mindezt, szegény barátom?” [érdemes felfigyelni a „vészel” és a „veszend” kapcsolatára, nemcsak a versben megjelenő veszteségek, hanem az előző verssel való kapcsolat miatt is]), akkor a mérésnek mint a számba vételnek, számosításnak két típusa is aktivizálódik: az egyik az összemérése az *én*nek és a *tenek*, a másik pedig a különbség felmérése. E kétfajta mérés visszautalja az olvasót a hang eredetéhez a versben: az *Üdvözölni a Rendet* című verset az *Elveszendőben* szereplő szóatként kell-e olvasnunk [ennyiben a „barátom” általános alanyi megszólítás], tehát egy eleve prefigurált vers citátumaként,²⁷ vagy pedig éppen arra jelentkező válaszként, vagyis figuratív

23 Michael Riffaterre, *Prosopopoeia*, Yale French Studies 69 [1985], 112.

24 Dimitris Vardoulakis, *Autoimmunities. Derrida, Democracy and Political Theology*, Research in Phenomenology 2018/1, 47.

25 Paul de Man, *Phenomenality and Materiality in Kant* = Uó, *Aesthetic Ideology*, 75.

26 Uó, *Pascal's Allegory of Persuasion* = Uo., 55.

27 Kulcsár-Szabó Zoltán érvel meggyőzően amellett, hogy figuráció és iteráció tulajdonképpen a nyelv allegorikus természetére egymást feltételezve, egymásba fonódva mutat vissza. Kulcsár-Szabó Zoltán, *Tetten érhetetlen szavak. Nyelv és történelem Paul de Mannál*, Ráció, Budapest, 2007, 140–145.

ellenjegyezve a prosopopeia eredendő kiazmusát, amelyet a szónok ellenségképzése megvalósított diszkurzíve? Hovatovább, megszólításként vagy önmegszólításként olvasható-e az *Üdvözölni a Rendet*? Ha utóbbiról van szó, akkor viszont az én eleve kettősségében az egymáshoz mérés aktusa túlmutat a leíró aposztróphé [ahhoz a bizonyos „egyikük”-höz odaforduláson az *Elveszendőben*] szimpla megismétlésén. Az ezek közötti döntés éppen olyan lehetetlen, mint amennyire az elveszendő „egyikük” konkretizálhatatlan, azonban a méréssel az örök készenlét antiökonómikus létmódja itt számosíthatóvá váik.

Árulkodó a „De illendő nem tudtál még megtagadni sem” sor, nem csak azért, mert visszakapcsol az *Elveszendőben* szereplő beszéd-leíráshoz („Tanítványokról, akik megtagadták”), vagy mert rámutathat az ökonomizálódás eredeteként a lemondás vagy a litotészek hiányára [ezzel visszakapcsolva a „nem várnak pályabért sem”-hez], hanem mert ráolvasható arra az aktusra is, hogy a megszólaló vagy egy aposztróphében hangkölcsonöz,²⁸ vagy inkorporálja a másik szólását [erre utalhat a „sötét lebernagy” mint a megszólalásnak és a megszólításnak egyaránt magára vétele].²⁹ A beszélő tulajdonképpen így írja át az *Elveszendő* „szólít”-ását az *Üdvözölni a Rendet* önmegszólításává, a „szájhósként válaszolás”-t önmagára füleléssé. És így jelentkezik viszonzásként a panaszra az „illendő megtagadás”-ra való képtelenség, amely eredetileg a visszautasításhoz hasonlóan (mint a kötet címadó szonettben a „nem várnak pályabért sem”) egy lemondás lenne (mint a különcöké), de szintűgy csak negativitásban, el nem végzésében artikulálható a versben.

Az illendő megtagadás iróniája köszön vissza a néhai rendbontó (ön)megnevezésében is, aki most a rendet üdvözli – mármint nem csak abban, hogy ugyanolyan hétköznapi értelemben véve ironikus ez a szituáció, mint pályabért várni ragály és gyógyír párhuzamos terjesztésért *A valóságos Varsóban*, hanem, akárcsak ott, a ragály autoimmun retorikai lenyomataként értve is ironikus, az énkijelölés és énfelfüggesztés arcadó-arcongáló dinamikájában.³⁰ Mert a megbontatlan rend mint kudarc már benne rejlik a néhai rendbontó „egyetlen földadata”-ban, az ugyanis hipogrammatikusan tartalmazza a „földadta” szót, a földadata–földadta paronomáziája pedig ráolvashatóvá teszi a versre a „rossz akusztikájú csarnok” metaforikáját. Hovatovább, ahogy egészben maradt a szállás, úgy maradt egészben az én is. Az „énegetés” is tanúskodik a bontatlan rendről és az illő megtagadásra képtelenségről az önmegszólításban, az én lebontatlansága ugyanakkor lehetőséget ad arra, hogy erről a kudacról az énegetés – amennyiben önmegnevezést hajt végre – néhai rendbontóként beszámoljon, miközben a „néhai”-val kiegészített megnevezés a kudarcot mint a kudacról beszámolás lehetőségét teszi ekképpen lehetővé. Az irónia végtelen regressziója működik itt, egy autofiguráció a trópus tropologizáltságaként, az elfordulástól való elfordulásként, a negativitás negativitásaként.³¹ Vagyis a másik [legyen ez akár

28 Riffaterre, *I. m.*, 110–111.

29 Ennyiben a lebernagy, akárcsak Nesszosz köpönyege, lehet a prosopopeia metaforája: Paul de Man, *Autobiography as De-facement*, MLN 1979/5., 929.

30 Bettine Menke, *Az olvasás 'prozopopoeitája' de Mannál. Az emlékmű kiüresítése*, ford. Ármeán Otilia = Paul de Man „retorikája”, szerk. Füzi Izabella – Odorics Ferenc, Gondolat–Pompeji, Budapest–Szeged, 2004, 39.

31 de Man, *The Rhetoric of Temporality*, 216.

a szövegen túli valóság, vagy egy eleve nem énként tételezett posztuláció, esetleg intertextuális kapcsolat] felé irányuló, de sikertelen megszólalási aktus már alapjaiban kudarca ítétként lepleződik le, főleg ha a versbeszédet elsajátítottként, az *Elszenvedőben* odafordulttól átvettként gondoljuk megszólalni, amely a ten keresztül írja be az ént, miközben az én az, ami kezdettől hangot ad a tenek, ismét a temporalitás retorikáját léptetve ezzel érvénybe.³²

Ez a valóságos és a válságos Varsó közötti különbség, a nyelv allegorikus működése, amely egyértelművé teszi a törést referencia és empirizmus között: a néhai rendbontó az időszembesítés beszédmódját nem pusztán a saját funkcióvesztettségében írja be – ezzel valóban megidézve a számadás zsánerét, az összemérésekkel és felmérésekkel aládúcolva azt –, hanem az ironia alakzataként, a beszélő szolamának a renhez képesti hozzáéréseivel és az abból fakadó énposztulációk eltérő időbeliségének egymással szembesítésében, attól függően, hogy megszólításként vagy önmegszólításként olvassuk a verset, és még azon belül is teszünk-e a szolam hozzárendelhetősége kapcsán differenciálásokat. Emiatt pedig olyan értelemben válik időszembesítő verssé az *Üdvözölni a Rendet*, hogy a megszólalói szolam önprezentációja magában foglalja a prosopopoeia és az apostrophé, a beszélő és a fülelő diszkurzív, illetve a megszólító és megszólított figurációs temporalitásainak egymással ütköztetését.³³

Térey keze és tulajdonosi szemlélete

A tulajdonosi szemlélet az életmű egyik meghatározó markerévé vált, és nem véletlen, hogy azt a hagyományt biztos kézzel menedzselő implicit szerzőfunkcióhoz kötötték a recepcióban, mivel maga a kötetcímadó vers is számos allúziót tartalmaz Babitsra, József Attilára, sőt Mallarméra is. A *Tulajdonosi szemlélet* első fele egyértelműen *A gazda bekeríti házát* újrairása, ám míg Babitsnál az elkerítéssel megőrzés a külső fenyegetettséggel szembeni biztos védelmet garantálja, addig Téreynél a birtok „törékeny nyári porta”. És míg előbbi vers jövőhorizontja a tivornya („Jöhet a vad tánc, tépő, részeg, ál-buján / vetkőzni csontig a virágokat; jöhet / a vak kacaj ápolt növényeinkre; majd / a fehér-csuhás vezeklő, a tél; te csak / maradj a tavaly őre!”), a *Tulajdonosi szemlélet*ben éppen a kívült és belült egyaránt uraló fásultság, unalom az, ami fenyegetést hordoz a kókadt vakációzóktól a szunnyadó Krakkóig; a bekerítés itt inkább azt eredményezi, hogy „nem lesz több tivornya”.

A József Attila-életműre tett utalások konkrét szókapcsolatokban nyilvánulnak meg: a *Téli éjszakának* egyrészt a nyitányára történik allúzió, „A nyár ellobbant már”-ra „A vértelen nyár vége összeomlás” sorral, másrészt a zárlatra („mérem a téli éjszakát./

32 Ahogy de Man megjegyzi, ilyenkor mutatkozik meg a textualitásban a temporalitás én által posztuláltsága, amely a fizikai időben lehetetlen alakzatokat képes létrehozni – a narratíva felé tartás az időszembesítésben például párhuzamos az én saját időbeliségével, az ez utóbbi megképződéséről való beszámolás a vers beszélőjének részéről pedig szintén szimultán annak tropologikus létesülésével a megszólításstruktúrákban. Vö. *Uo.*, 220.

33 A de mani figuratív időbeliség mellett diszkurzív szinten is lehet érvelni amellelt, hogy az empirikus időtől elfordulva az apostrophében reverzibilissé válhat az események szukcesszivitása: Jonathan Culler, *Apostrophe = Uó, The Pursuit of Signs. Semiotics, Literature, Deconstruction*, Routledge, London, 2001, 165–166.

Mint birtokát / a tulajdonosa”]; a „felszín alatti portya” és az ismeretlen pénzt forgató rokonok képe pedig *A bőr alatt halovány árnyékot* idézhetik meg. Ez utóbbi esetben viszont a kapcsolat túlmutat a lexikális szinten, mert egyrészt a megszólítás-önmegszólítás viszonya a tulajdonosnál analóg az én–te-relációk anagrammatikus beíródás miatti komplexitásával, amelyet Lőrincz Csongor azonosít a hivatkozott József Attila-versben,³⁴ másrészt a határok megvonásának és átírásának a kivitelezése a Kulcsár-Szabó Zoltán által megfigyelt montázstechnikával és depoetizálással³⁵ történik meg Téreynél is. Ennélfogva a *Tulajdonosi szemlélet* bár támaszkodik a hagyományra, éppen a Babits-féle birtokot-archívumot számolja fel, amennyiben az szépirodalmi örökségként mint változatlanul átörökített beszédmód pozicionálódik. Éppen ezért, ha egy hajdani önkép örököséként rögzítve a vers megszólalóját, arrogánsnak vagy gögösnek tételezi azt a recepció,³⁶ akkor elvétí, hogy a tulajdonosi szemlélet az intertextusok és a hagyományfeldolgozás felől megközelítve elsősorban nem más, mint annak az [önkényes] állításnak a beírása, hogy a megszólalás egyáltalában a költészeti tradíció hatásaként jöhet létre,³⁷ ami persze a megszólaló részéről kelthet arrogáns hatást, de amennyire ezzel felmagasztalja magát, annyiban képes ezt a mindig csak megalkotott önképet leépíteni is,³⁸ akár konkrétan a vers végén megjelenő nincstelenségre vagy az *Üdvözölni a Rendet* néhai rendbontójának önposztulációjára vonatkoztatjuk ezt, akár a minden aposztrophében inherens ironia lehetőségére gondolunk, hogy ha máshoz fordul oda a megszólaló, akkor is magát találhatja meg, a saját ürességével, tartalmatlanságával szembesülhet az én.³⁹ Jelen esetben ez utóbbinak azért is jelentősége van, mert a *Tulajdonosi szemlélet* konzekvens tulajdonosmegszólítása amennyire önmegszólításként működhet, ugyanannyira színre viheti a hagyományozás aktusát [a megszólaló a tulajdonoslétét átadja a megszólítottnak], valamint véghez viheti a tulajdonoskettőzést vagy a tulajdonos figurájának kiüresítését a birtok elvesztésével párhuzamosan. Ezért az már egy lényegibb kérdés lenne, hogy a Térey-versbeszédet kétségkívül jellemző túlretorizáltság⁴⁰ nem éppenséggel az önmagával szembesülés kudarcát kompenzáló gesztus-e. Ez ugyanannyira felfogható diszkurzív igazodási kényszerként, mint amennyire a megszólalás retorikai viszonyaiból fakadó szükség-szerúségként, ahogy azt már az előző egységben tárgyaltam a hangkölcsonzés és

34 Lőrincz Csongor, *Költői invenció materializáció és hívás között* [József Attila], Performa 6 [2017], [http://performativitas.hu/res/Koltoi_invencio_materializacio_es_hivas_kozott_Jozsef_Attila/OEBPS/orincz_csongor_invencio%20KL_KJ%20\[1\].xhtml](http://performativitas.hu/res/Koltoi_invencio_materializacio_es_hivas_kozott_Jozsef_Attila/OEBPS/orincz_csongor_invencio%20KL_KJ%20[1].xhtml)

35 Kulcsár-Szabó Zoltán, *Tükörszínháza a gyadnak. Poétikai problémák Szabó Lőrinc költészetében*, Ráció, Budapest, 2010, 45.

36 Vö. Nagy Gabriella, *Az alattvalói birtok*, Alföld 1999/4., 104.

37 Culler, I. m., 158.

38 Márton László az *Ultra* kapcsán veszi észre, hogy Téreynél már a '90-es években is megfigyelhető volt, hogy „a költői Én, miközben szóródik a térben és az időben [a mindenkori romok közt], egyszersmind trónra is lép, vagy legalábbis magas rangra emelkedik”, ami a figuráció-defiguráció tropológiai és a hang szuverenitásának autoimmun önfelfüggesztő diszkurzív dinamikájára is érvényes lehet. Különösen azért, mert Márton László hangsúlyozza a bináris oppozíciók olyan lehetséges szubverzívóját, ami eredendően eldöntöttnek mutatja magát: „[e]miatt a költői nyelv reprezentatív komolysága fölcserélhető a jelölt dolgokat jelölés által szétmaró [nem vicces] ironiával, a szemlélődő emelkedettség és derű a fatalista szomorúsággal”. Márton László, *Transz-ból cisz-be*, Beszélő, 2007/1., 102.

39 Culler, I. m., 160.

40 Vö. Valastyán, I. m., 87., ahol szintén kényszerként van tárgyalva a túlretorizáltság.

a megszólítás révén érvénybe léptetett temporalitás retorikája kapcsán. A túlretorizáltság ennél fogva nem valamifajta dagályosság⁴¹ vagy túldíszítettség,⁴² esetleg az én hipertrófiájának kiazmusa, hanem metalepszisként jelentkezik, amennyiben az én [arcának, diskurzusának, szubjektivitásának] fenomenalizálhatósága nem a prioriként adott, hanem egy inskripció következményeként, kiterjesztéseként, mint arról az előző egységben szintén szó esett,⁴³ hiszen a[z autoimmun] szuverenitás metalepszis által előállított modelljében ugyanez a megfordítás érvényesült, így az én tulajdonosi gögje egy retorikai kompenzáció kiasztikus figurájaként határozható meg.

Az előzetesség és az utólagos viszonyainak metafigurájaként szolgáló archívum mint a múlt megalkotásának utóeffektusa⁴⁴ nem pusztán a hagyománytudat explicit beírását hajtja végre, hanem az énképződésnek és a lírai hang szuverenitásának figurativitását is garantálja, amennyiben a határok átírása is megtörténik a Tóvidék szerepeltetésével, amely a ragály terjesztésének helyszínéből a biztonság terepévé vált a *Tulajdonosi szemléletben*. E biztonság mindenestre törekeny: a Tóvidék mint „[m]enhely, ahonnét kirángatlak” megkapja tüköralakzatát az elcsatolt tartományban, mely utóbbit viszont a tulajdonos alól rángatták el. Miközben a vers egyértelmű tulajdonosi viszonyokat jelöl ki [hiszen csak egy már meghatározott területet/területtől lehet elcsatolni], aközben a tulajdon és a tulajdonos között szubverziót hajt végre (eleve „mostoha” volt a tartomány). És akárcsak az *Üdvözölni a Rendet* rossz akusztikájú csarnoka, az elcsatolt, mostoha tartomány lehet magának a versbeszédnek is a metaforája. A rossz akusztikájú csarnokkal való kapcsolat akusztikailag is igazolható: a „vértelen nyár vége” v-ivel és eszperenteszerű hangzásával, vagy az ismeretlen érme forgatásakor („Kezükben ismeretlen pénz forogna, / Tengődnének, nevük helóta volna”) a bimetrikussá [négyütemű tizenegyes, illetve a két sorban egymást inverzen tükröző jambusok és spondeusok, mindkétszer bacchius-zárlattal] és páros rímessé váló versbeszéd kakofóniájával,⁴⁵ amelyet erősít a tengődés zeugmáját előállító onomatopoeia, vagyis a forgatással a pénz megszólaltatása, illetve a pengővel így megképezhető paronomáziája – valamennyi akusztikai alakzat itt azon a metonimikus viszonyon alapul, amely a rokonokat a pénzhez köti annak forgatásakor.

A tartomány meglátogatása mindazonáltal rangrejtve történik⁴⁶ (míg az *Elveszendőben* a „rangidős” „nem rejti véka alá hitét”), de útlevéllal, ami egyfelől idegenséget sugall, másfelől viszont meg is szünteti azt, amennyiben egyértelműen azonosíthatóvá teszi a tulajdonost. Akárcsak az *Üdvözölni a Rendetben* a lebernyeg, a rangrejtés és az útlevél itt is a prosopopeia működésének explicitté tételét hajtja végre az elleplezés és

41 Sipos, *l. m.*

42 Szilasi László szintén felfigyel erre a túlretorizáltságra, azonban járulékosnak gondolja, mivel olvasata egy omnipotens szubjektivitást feltételez, vagyis egy egységes és öntudatos ént szab meg az általa hibapoetikaként azonosított versbeszéd olvashatóságának feltételül: Szilasi László, *Te[rr]ore[szté]jka avagy Predátor, a demonstrátor*, Bárka 1998/1., 20.

43 Paul de Man, *Hypogram and Inscription* = Uő, *The Resistance to Theory*, University of Minnesota Press, Minneapolis (MN), 2002, 48.

44 Vö. Jacques Derrida, *Az archívum kínzó vágya* = Uő – Wolfgang Ernst, *Az archívum kínzó vágya/ Archívumok morajlása*, Kijárat, Budapest, 2008, 25.

45 Akár az ilyesfajta akusztikai-ritmikai besűrűsödés is lehet a túlretorizáltság kényszerének egyik megnyilatkozása, lásd ehhez Molnár, *l. m.*, 80–81., ahol a versformák és ritmikai képletek keverése ilyen értelemben teszi túlretorizálttá *A Nibelung-lakóparkot*.

46 de Man, *Hypogram and Inscription*, 47.

felfedés kölcsönös szükségszerűségének figuráiként. Ez az ambivalencia, a hierarchia elleplezésének és az adminisztratív azonosíthatóságnak⁴⁷ a széttartása teszi képessé a versben megszólított tulajdonost, hogy az elcsatolt, mostoha tartomány nem kevésbé ambivalens státuszához illeszkedjék, hogy elcsatoltságában is a tulajdonaként lehessen azt azonosítani. A zarándoklét így nem idegenség, nem vendéglátogatás, hanem az hôte olyasfajta kettősségét idézi meg, amelyről Derrida is értekezett, amikor az „hospitalitáté” fogalmában nem pusztán a vendégszeretben inherens erőszakot és ellenségességet problematizálta, de azt is, hogy a ház urának a törvényei életbe léptetéséhez elsősorban magát kell vendégül látnia, emiatt pedig a másikkal szembenálló (látszólag) szilárd, befogadni képes identitás már eleve egy elkülönböződésen alapul.⁴⁸

A tulajdonos rejtett-feltárukló létével párhuzamosan az elcsatolt tartományon lévőket rokonnak lehetne tekinteni, ami nem pusztán *A valóságos Varsó* itt és ott-jához, a tere, *Őkre és énre*, valamint *mire* felosztásához kapcsol vissza, de az *Elveszendőben* látott hazárdírozáshoz is, hiszen a rokonok játszották a birtokot a megszólaló *mijének* kezére. Itt viszont a rokonokhoz a veszteség képze kapcsolódik, ha a hazárdírozás a pénz forgatása miatt megmarad is. Az *Elveszendő* epidemiológiai paradigmájával ellentétben *A tulajdonosi szemléletben* megvonalmazható mi és *ők* különbsége, de lehetséges, hogy ez már egy katasztrófa utáni helyzetben történik, hiszen – mint arra a Babits-verssel összevetésben utaltam – a kint és a bent homogenitását⁴⁹ jelzi az unalom. Éppen ezért itt ismét csak az a tét, hogy a tulajdonosmegszólításban a beszélő képes-e a kintiek, a nem én közül valóként artikuláltatni magát. És bár világos a vers poszttrianonitrauma-allegorézise, a szöveg megnyit egy olyan figuratív olvasatot is, hogy az elcsatolt tartományon levők csak azt követően válnak rokonokká, hogy anyanyelvüket feledték. Ennyiben ugyanis a viszonyposztuláció alapvetően a törlésen keresztül történik meg, amely így maga válik inskripcióvá:⁵⁰ a tartomány tulajdonlását az elcsatolás, a látogatást a rangrejttség, a rokonságot az anyanyelvfeledtség teszi lehetővé. Itt elmozdulás figyelhető meg az *Üdvözölni a Rendet* aposztrophé-struktúrájához képest [amelyben az ismételt hangkölcsonzés is megtörtént], amennyiben a rokonok és a megszólított viszonyát az aposztrophéra vonatkozó trópus színre viteleként olvassuk. A törlés által a rokonság megképzésében metonimikus-kiasztikus illeszkedés, a rokonokhoz hozzánémítás megy végbe a megszólaló részéről, ha a nyelvi jel önkényes tételező erejének kitörlésével mint defigurációval egyben annak megismerő struktúrája is kiiktatódik.⁵¹ Vagyis az ismeretlen pénzérme, szemben a nyelvfeledtség révén rokonná válással mint kapcsolat-teremtéssel, egyben a rendszeren kívülre vonatkozathatóságot is beírja, a pénz más

47 A fényképpel ellátott dokumentum vezette be azt a technikai váltást, hogy az egyén nyomokkal ellátása helyett a szubjektumnak az olvasás révén történő bármikor azonosíthatósága került a hatalom inskripciók rezsímjének az előterébe: Friedrich Kittler, *Optikai médiumok*, ford. Kelemen Pál, Ráció, Budapest, 2005, 149.

48 Jacques Derrida, *Hostipitality*, Angelaki 2000/3, 4.

49 Az egy megfontolandó szempont lehet a '90-es évek autoimmun retorikája felől olvasva Térey későbbi katasztrófa-költészetét, illetve *A Legkisebb Jégkorszak* disztópiáját, hogy azokban a homogenizáció mennyire jelentkezik diszkurzív szinten és a retorikában fenyegetésként.

50 Ez természetesen rokonítható az inskripció olyan működésével, amelynek modelljét Derrida Freud varázsnóteszében találja meg. Jacques Derrida, *Freud and the Scene of Writing* = *Uő, Writing and Difference*, Routledge, London, 2005, 284–289.

51 Cynthia Chase, *Arcot adni a névnek*, ford. Vástyán Rita – Z. Kovács Zoltán, Pompeji 1997/2–3, 130.

területen használhatatlanságára utalva, miközben az elcsatolt tartomány eleve egy másik – mert a még meglévő területen túli – helyként mutatkozik meg, ahol csak feltételek mentén lehet rokonokra lelni. A pénznek a sajátként tulajdonolt idegen rendszeren belüli használhatóságát, a tengődésként megszólaltathatóságát egy negáció, az azon kívüli kihasználhatatlansága, ismeretlensége biztosítja, ez a struktúra pedig leképezi azt a metaforikus totalitást, amely egy rendszer megalapozását egy önkényes tételező aktusra utalja rá.⁵² A törést itt az vezeti be a nyelvi ökonómia és a referenciális funkció között, hogy bár a tulajdonos számára a pénzforgatókat rokonokként feltételezi a versbeszéd, a nyelv mint pénzérme mallarmé-i toposzának hasznosítása miatt végső soron kérdésessé válik, hogy a megszólaló, a megszólított vagy a rokonok perspektívájából ismeretlen-e a pénz.⁵³ Az ismeretlen pénz így egy parabázissá válik, amely egyszerre rokonít a feledett nyelvvel és magában hordozza a felismerhetetlenség vagy félreismerhetőség veszélyét.⁵⁴

Ezzel a vers megint csak egy olyan előzetességhez vezet minket, amelynek metaalakzataként az archívumot és az ismeretlen pénzt azonosíthatjuk, melyek, akárcsak a rangrejtettség, feltételezik valami előzetességhez képest a veszteség folyamatát devalválódásként vagy törlésként, vagyis a nincstelenné válást. A versbeszéd tehát felvázol egy hanyatlástörténetet, vagyis veszteségként formalizálja a valamikori haszonnal („jószággal”) szemben a nincstelenséget azzal párhuzamosan, hogy a megszólalás saját temporalitását létrehozza mind az éntfiguráció retorikai idejében, mind pedig diszkurzíve, nem szekvenciális elemként, hanem a megszólalás jelenidejűségét feltételezve⁵⁵ [például a „Tulajdonos” megszólításnak „Légy jó sáfár” felszólításra cserélésével a záróversszakban úgy, hogy a tulajdonlást grammatikailag fenntartja („ügyelj archívumodra”)], ami miatt képes beszámolni a veszteségről – hasonlóan a néhai rendbontó kudarcának retorikájához. Ennélfogva nemcsak a gazdálkodás/sáfárkodás kerül szembe a tulajdonlással, hanem a topologikus és a diszkurzív ökonomizáltság is, amennyiben örökség helyett hagyaték, haszon helyett tulajdon marad a megszólított osztályrésze. Ami az ellentétek és az azokon alapuló helyettesítések között mégis differenciálfüggesztőként jelenik meg, az a vers első feléből visszatérő kéz. Ahhoz ugyanis szinesztetikus – jelen esetben úgy is értve, hogy az érzékeket egységesítő, azok szimultán működését feltételező – érzékelhetőség kapcsolódik [a kéz a matatós következményeként érzékelhető a harasztörrenésben, az érme forgatásával együtt járó tengődésben stb.], ami a záróstrófában szereplő „motozás” poliszémiajában kapja meg tüköralakzatát: a motozás elősegítheti a tájékozódást, de akárcsak a korábban szereplő menhelyről kirángatás, lehet agresszív gesztus is, például ellenőrzés, amely az útlevéllal határátlépéshez is visszakapcsolhat.

52 Menke, *l. m.*, 45.

53 Vö. ehhez a nyelv fogalmi pénzérmeként lecsiszolódását: Jacques Derrida, *A fehér mitológia. Metafora a filozófiai szövegben*, ford. Boros János – Csordás Gábor – Orbán Jolán = *Az irodalom elméletei*, V., szerk. Thomka Beáta, Jelenkor, Pécs, 1997, 8–20.

54 Vö. ehhez Kulcsár-Szabó, *Tetten érhetetlen szavak*, 54.

55 Culler, *l. m.*, 168.

A kéz ugyanakkor, akárcsak máshol Téreynél,⁵⁶ érvényesíti a kitakarás és a felfedés arckölcsönzésre jellemző dinamikáját is, amelyet a rangrejtés kapcsán tárgyaltam, így válva a prosopopeia taktilis tüköralakzatává, illetve ezzel megismételve tropologikus szinten is a szinesztéziát, amely diszkurzíve jelentkezik, miközben a hivatkozott József Attila-versben előforduló néma négerek elcsendült szavakért való sakkozásának párjaként íródik be a pénzforgatás. A kéz az ilyen típusú önfelmutatásban, adás és önmaga-önmagát (oda)adásának elválaszthatatlanságával⁵⁷ párhuzamosan differenciál is, amennyiben a tulajdonosról leválasztja a hasznot, vagyis a „rossz gazda” ismérveként nincstelenséget állít elő. A kéz így az elsajátítás par excellence alakzata a versben, mert magához ragad, kirángat, szétszór, de el is számol a nincstelenséggel, a semmivel, amellyel a megszólaló alakzata szembesítődik, valahányszor elfordul a nem énhez, és ennek eredményét a versben saját archívumaként rögzíti, amennyiben az odafordulás nem csak az elfordulásról leválaszthatatlan – mint a kéz önmagát adása az adás és adódás közben –, de arról is, hogy minden megszólítás egyben karakterizálja a megszólított,⁵⁸ ami visszavezet minket az eredeti apóriához, hogy a megszólaló vagy a megszólított-e a tulajdonképpeni tulajdonos. A felélés [„Pirulj el éléskamrádban motozva. / A nyári készletet aprózva éld föl!”] és a nincstelenséget eredményező szétszórás így tropológiailag egy előzetesen tételezett felhalmozásból mint figuratív besűrűsödésből eredeztethető, diszkurzíve pedig a talentommal való sáfarkodásból, a tehetség pénzre váltásából⁵⁹ és elfecsérléséből. Ezzel beiródik annak metalepszise, hogy a tulajdonos nem elsőrendűen egy szuverén válogató vagy tehetségét fitogtató alak,⁶⁰ hanem az előzetességként tételezett figuratív felhalmozódás differencializálhatatlansága, vagyis a figuratív működés megbonthatatlan materialitása [amelynek a kéz az alakzata], és az ökonomizált [átváltások és összemérhetőségek által szervezett] versbeszéd különbségeken alapulása közötti széttartás miatt legfeljebb jó vagy rossz sáfarként formalizálható

- 56 Stephan Krause a *Drezda februárban* komparatív elemzése során állapítja meg, hogy a rekonstrukció Térey versbeszédében másolatot, hamisítványt hoz létre, amely ki is takarja a városképet: Stephan Krause, *Kép, cserepek és emlékezés. Térey János és Durs Grünbein „drezdai” lírjáról*, Irodalomtörténet 2011/1., 101. Hasonló megállapításra jut a *Drezda*-kötet kapcsán Balajthy Ágnes is, amikor az áldozatok prosopoikus rehabilitációjáról értekezik, megállapítva, hogy ezzel a nem létük kitarodik: Balajthy Ágnes, „*Drezda csak fedőnév, nincs alatta semmi*”. *Rom-szemantika Térey János Drezda februárban című kötetében*. *Topos 3* [2014], 14. Mindazonáltal az ilyesfajta takarás ellenére vagy éppen ezért képes a vers önmagáról jelt adni, ahogy azt a „*Füből lett fa*” című vers „kezünk alatt” kifejezésével kapcsolatban megérvelti: Uő, *A növekedés ideje. Térey János természetlírájáról* = „*fényem nő: magam termelem*”. *Biopoétika a 20–21. századi magyar lírában*, szerk. Uő – Mezei Gábor, Prae, Budapest, 2022, 381.
- 57 Jacques Derrida, *Heidegger’s Hand. Geschlecht II = Uő, Psyché. Inventions of the Other*, Stanford UP, Stanford CA, II, 43.
- 58 Culler, *I. m.*, 163–164.
- 59 Kérdéses persze, hogy nem eleve ez képezi-e a diszkurzív alapot; Joseph Vogl mutat rá, hogy a modern államok gazdasági tudásának privilegizáltsága azon alapszik, hogy a csere és a pénz révén az emberek a legalapvetőbb materiális szinten lépnek kapcsolatba egymással, az így kialakult szubjektivitás pedig erendőbb annál, mint amikor a jog vagy az erkölcs szubjektumaként vannak tételezve. Joseph Vogl, *Der Souveränitätseffekt*, diaphanes, Zürich, 2015, 32. Innen nézve az előző két egységben tárgyalt ökonomizáció és egy gazdasági figura, a tulajdonos szerepeltetése a szubjektum interakcióban megképezhetőségének eminens alakzataként érvényesül.
- 60 Ellentétben azzal, ahogy Lapis József formalizálja: Lapis József, *Mesterkuzus*, Jelenkor 2017/7–8., 913.

egy olyan ökonómiában, amely ha önmaga figurativitását érvényesíti, egyből fel is függeszti saját ökonomikus létét, vagyis nincstelen lesz – ez pedig egybevág az irónia működésével.

„Nem az a kérdés, / Adod-e Poloniushoz az arcodat; / Hanem hogy leszel-e Polonius?”

Amikor Melhardt Gergő a posztumusz verseskötetről írt kritikájában joggal állapítja meg, hogy a Térey-versbeszéd egyszerűsödött⁶¹ – letisztult, klassziczizálódott –, akkor az nem pusztán azt foglalja magában, hogy pátoszmertessé vált, hanem arra is vonatkozik, hogy például a kötet kiemelkedő versében, *A hajdú, a nagykun, a tót meg a jászban* a megszólaló önpozicionálása látszólag szintetizáló-egysége-sítőként tűnik fel, ha úgy olvassuk, hogy az én többrétegűségéhez vezet el minden genealógia, nem pedig az én vezeti azokat vissza a saját megképződésére. Az iróniahasználat ezért átalakul, a trópus kettős irónia aspektusa erősebbé válik,⁶² valahányszor a versek beszélője egy közösség nevében nyilatkozik meg. Ezzel persze megismétli *A valóságos Varsó* című kötet azon eltolásos technikáját, amelyben legfeljebb az allegória felől, vagyis a nyelven belül azonosítható a megszólaló valamely karakterével: „A gazda? Fiatal hadnagy úr a német balladákából”. Téreynek ez az eltolásos, szubverzív, már mindig (soha nem ugyanúgy) iteratív, az azonosításokat a nyelvi ökonómiára tekintettel kivitelező versbeszéde itt egy későmodern szólam-kezeléshez válik hasonlatossá. Ennek eminens példája a *Semmiért Egészen* záró aposztrophéja, amely az intimitás kifejezhetőségét a saját hang érvényvesztésének függvényévé teszi meg.⁶³

A kötet másik kiemelkedő versének, az *Avartalanítodnak* a performativitása innen nézve nem csupán a „történelemhamisítási törekvések lehetetlenségét, eleve kudarcra ítélt voltát”⁶⁴ állítja, hanem egyáltalában a *mi* megképezhetőségének dilemmájával szembeesít; azzal, hogy a magyarságként posztulált nem én huszadik századi sorscsapásai mennyiben önsorsrontások és mennyiben idegenek – tehát a nem mi – mesterkedései. E kettős, egymást feltételező negáció kollektívumképzései azonban, akárcsak *A valóságos Varsó* darabjaiban, a nem én és nem mi viszonyának aszimmetriáját is [újra] beírják, illetve a te és az én közötti viszonyteremtést nem egyértelműen egy *mi*-ben stabilizálhatóként mutatják fel: „Így jártál. Így jártunk. Mire mi?” Ugyanakkor a műtfeldolgozás, a *Tulajdonosi szemléletből* ismert énfigurációs archívummodell érvényesítése kétségtelenül kiemelt pozícióba kerül, de

61 Melhardt, *I. m.*, 130.

62 Ez tulajdonképpen annak lehetetlenségét is beírja, hogy a saját fikcionalitásának fenntartása mellett lehetetlen visszatérnie a megszólalónak egy eredeti-autentikus szelfhez, mint láttuk azt a tulajdonos és archívumának allegóriája esetében. de Man, *The Rhetoric of Temporality*, 216.

63 Lásd Kulcsár Szabó Ernő, *A szerelmi líra vége. „Igazságosság” és az intimitás kódolása a későmodern költészetben = Uő, Megkülönböztetések. Médium és jelentés az irodalmi modernségben*, Akadémiai, Budapest, 2010, 255. Ennek kortárs példájaként a tízparancsolat újrairásával Farkas-Wellmann Éva *Parancsolatok*-jában találkozhatunk még, ahol a másiknak és az énnel mint abszolútumnak a törvény és az interszjektív viszonyok általi konstitúciója minden esetben vissza van vezetve a nyelv létesítő gesztusai közötti cserefolyamatokra, ami ugyanakkor soha nem eredményez azonos szintre kerülést a felek között a pretextusként szolgáló parancsolatok miatt: Smid Róbert, *Szerepek és személyesség*, Kalligram 2021/12., 94.

64 Melhardt, *I. m.*, 130–131.

nem biztos, hogy a kötet darabjai a történelmet nem nyelviként, hanem valamifajta a szubjektumon feltétlenül átszűrt kognitív tapasztalatként állítják elő. Így a meghatározó események számbavétele sem egy olyan válogatási aktus, amelynek ön maga számára transzparens voltát a két versben a vérnek és a földrajznak az én negatív eredetként megnevezése mint önlétesítés⁶⁵ garantálhatná, tekintettel arra, hogy eleve egy József Attila-citátum alapján történik meg a negáció [„Az Ős vagyok, mely sokasodni foszlik – / Biztos? A vér és a földrajz a jellemre nézve / Nem sokat jelent”]. Így, akárcsak azt az előző egységben tárgyaltam, a válogatás nem egy rendelkezésre álló,⁶⁶ hanem az énposztuláció (temporális viszonyainak) biztosítékaként tételezett archívumból történik meg. A *hajdú, a nagykun, a tót meg a jász* és az *Avartalanítod* című versekben ezért a föld inkább olyan értelemben játszik szerepet, mint a föld rejtette múlt topikája, ahogy a recepciót összegyűjtő kötet bevezető tanulmányában szerepel,⁶⁷ vagy ahogy a Drezda-kötet térbelileg szituált mnemo-poetikai tapasztalatával⁶⁸ kiegészül a '90-es évek végének tulajdonosi szemlélete.

Hasonlóképpen nem problémamentes a közösségi médiában mindazonáltal nagy sikert magáénak tudható *Udvari kultúra* című darab. Bár könnyen ráolvasható, hogy az a hatalmi pozíciókban lévőknek címzett kritika, ugyanilyen könnyen értelmezhető lenne a társadalom- és hatalomkritikusnak mondott beszédmód kifigurázásaként is: „Ha szalonban szerepelsz, / Az is udvari kultúra. Ahol egy diktál, az már udvar”. Itt jelentkezik az önmagát felszámoló ironia, amelynél eldönthetetlen, hogy egy kijelentés mennyire maga az ítélet, vagy mennyire inkább az adott kijelentésről mond a versszöveg ítéletet: „Vasalt vagy, űzött és értelmiségi. / Ott élsz, ahol az irodista az isten, / A sajtó élet vagy halál”. Mert amennyiben a megszólaló posztulálása a lírában már mindig egy reláció révén történik meg, méghozzá a nem énhez képest, az én negációjával, ami nem az én beírásának a tagadása, hanem maga a posztulációs esemény, úgy az inskripció effajta széttartása, az állítás és a tagadás egyidejű beírása annak érdekében, hogy a hang megképződjék,⁶⁹ a hang eredetét még akkor is mindig egy önkényes hozzárendelő aktusnak utalja ki az olvasásban, ha olyan karakterekkel találkozunk, mint *A valóságos Varsó Védőnöje* és *Védence*, vagy a *Rosmersholm*-kötet Fiala Főnöke és személyi edzője. Ha a recepció mindössze egy eredeti hang álarcos manifesztációiként olvassa ezeket, ahogy a *Varsó*- és *Drezda*-kötetekben is narratív szálát keresett az elemzők többsége, rosszabb esetben még narrátorról is beszéltek, úgy a figuráció – és a narratívának ellenálló énlétesítő temporalitás többretegűsége – helyett a kifigurázás mellett dönt, az ironiát így szükségszerűen fenomenalizálva és egy alteregóban, karakterben stabilizálva;

65 Mint azt teszi: Görfföl, I. m., 78.

66 Vö. Uo.

67 Lapis József – Sebestyén Attila, „Titokteljes erőmező”. *Térey János költői nyelvének néhány sajátossága és a recepció fő irányai = Erővonalak. Közéltések Térey Jánoshoz*, szerk. Uók, L'Harmattan, Budapest, 2009, 9–34. Ehhez kapcsolódva szintén Térey poétikájával mutat rokonságot Szálinger Balázs 361° és *Koncentráció* című kötetének nyelvtérképezése, ahol a területre, földre, tartományra íródó jelek egymást feltételező, ugyanakkor ezzel saját referencializálhatóságukat előállító kulturális kódokként működnek.

68 Szirák Péter, „Vonzó a táj, akármilyen zilált és szilánkos”. *Térey János Alföld-poétikája*, Szépirodalmi Figyelő 2022/3., 36., illetve 38–39.

69 de Man, *The Concept of Irony*, 173.

végső soron felfüggesztve, ahelyett, hogy az irónia önfelfüggesztő, parabázisalapú működése felől olvasna. Ám éppen az irónia ilyen típusú egyértelműsítésére törekvés, a kifigurázásként értés, az elválasztásokkal [komoly vagy nem komoly beszéd, kifigurázott és kifigurázó diskurzus stb.] a trópuslétének a megkérdőjelezése eredményezi azt, hogy az iróniát akaratlanul is [ismét] a figuráció határkijelöléseként állítsák be,⁷⁰ és rehabilitálják a tulajdonosi szemléletet működtető, egyszerre önlétesítő és önfelfüggesztő, figuráló és defiguráló, parabázisalapú ökonómiát – „a váltóláz és a ragály közepette” [kiemelés tőlem – S. R.]. Ennyiben a karakterek mint a retorikai mozgások figurái kettős dinamikát mutatnak; ironikusak olyan értelemben is, hogy a megszólaláshoz képesti helyzetük és a versbéli cselekvésük, relációik alapján válnak mindig az allegória trópusaivá mint a Tulajdonos (és az őt tulajdonossá avató hangtulajdonos), a Védőnő (és védenca mint az én és megképzett karakterének kapcsolatát leképezők) vagy a Fiatal Főnök (menedzser, tehát sáfár). Az elsajátított szólam eredete ennyiben nem csak a megszólaló és a figura között oscillál, az eredetinek vélt énosztulációk újabb és újabb szinten történő ismétlését végrehajtva⁷¹ – ennyiben pedig önmagát citálva figurációként, mint az előző egységben a hagyománnyal kapcsolatban kifejtettem, itt pedig a József Attila-idézetnél tárgyaltam –, de maga a tulajdonlás és sáfárkodás önmagára fordulásaként azonosíthatjuk az ezzel való elszámolást mint a versbeszéd ökonomizálását úgy topikusan [az üzletember szerepeltetésétől az „úrhatnám ízlés”-féle nyelvi megnyilatkozásokig], mint amennyire a nyelvi rendszer gazdaságtanában [a bináris oppozíciók miatt lehetséges határhúzások, összehasonlítások, különbségtételek révén].

Az így értve ironikus beszédmódnak a nyelvi rendszeren túlmutatására, az azon kívüli érvényességére vonatkozó ígéret – ahogy azt az ismeretlen pénzt anyanyelvfeledten forgató rokonoknál tárgyaltam, akik nem véletlenül határfelszámolóként térnek vissza egy [elhatárolás által lehetővé tett] azonosítást követően *A hajdú, a nagykun, a tót meg a jászban*: „A hátsó szomszédok, rokonaink, / fölnyitották a kerítést” – egy olyan totalizált metaforája szöveg és azon túli valóság összemérhetőségének, amely bár szavatolni látszik a recepcióban tobzódó referencializáló olvasatokat, de egyértelműen számol is velük, egy újabb metalepszist beírva ezzel. *Az Udvari kultúra az Üdvözölni a Rendettel* ellentétben nem a kudarcos apostrophé tudatosításával, a kudarcról való beszámolás nem empirikus lehetőségével foglal állást a nyelv allegorikus volta mellett, hanem a referencializálás kiazmusát már az olvasási aktus előtt beírja azzal, hogy az én–te-relációt a mű és annak feltételezett olvasója közötti viszonyra kiterjeszti, ezzel pedig úgy inszcenirozza magát a szöveg, hogy tulajdonképpen utóbbtól kölcsönzi szólamait, amikor annak rendszerkritikusnak tételezett nyelvét alkalmazza a megszólítás során. Ezzel párhuzamosan az *Udvari kultúra* mint az énközpontúság, az énegész megtagadhatatlansága révén működtetett, az identifikációs olvasásmódra reflektáló – vagyis egy bizonyos befogadói attitűddel eleve számoló –, ezáltal magát a befogadói [fülelő] oldalra tükröző énnel – amely minden azonosításával egyben azonosulást is végrehajt – operáló⁷² szöveg

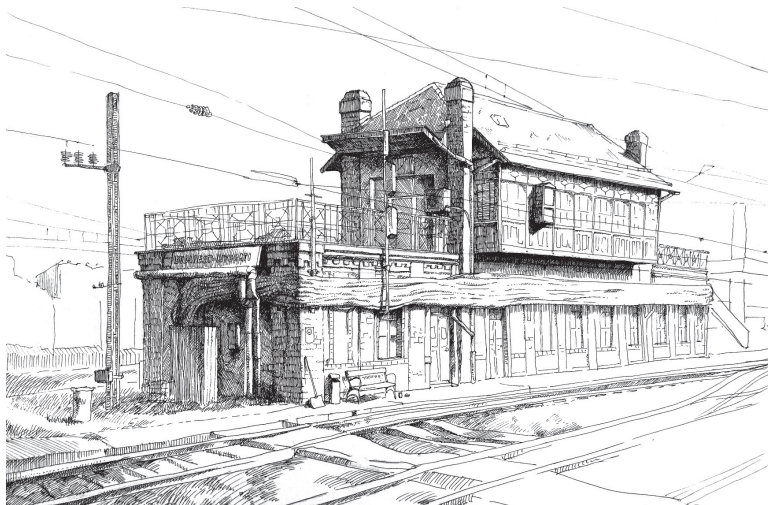
70 Lásd ehhez Kulcsár-Szabó Zoltán, *Bahtyin és a költészet = Uő, A jelölő visszahúzódása. Az irodalmi nyelv kulturalizációjának néhány kérdéséhez*, Eötvös, Budapest, 2021, 68.

71 de Man, *The Rhetoric of Temporality*, 118.

72 Lásd ehhez: Schein Gábor, *Termann stílusa*, Alföld 1996/4., 88–89., illetve, némileg egyszerűsítve, az olvasó felett gyakorolt kontroll megjelenik: Menyhért Anna, *Drezda [és] az olvasó = Erővonalak*,

arra hívja fel a figyelmet, hogy a Térey-lírában mindig kérdéses marad, hogy kinek a szolamában hangzanak el a versben megtett kijelentések, kiváltképp, ha deiktikusan – de a figuratív mozgásokhoz képest mindig utólagosan, például költészet és zene azonosságának beírását követően – utalnak a saját szolam megképződésére mint elsajátítottságra, a mesterség megtanulására. Mert az, hogy „Tíz vagy százezer udvarnok / ugyanúgy fújja” vagy „S aki nem tud idomulni: / Fogyatékkal él” ráolvasható a megszólalóval való azonosulás folyamatára és a forma kényszerítő erejére is (mint *A valóságos Varsóban* összehangzása védencnek és bérencnek), amelyet viszont a hang saját alapjaival képes úgy képviselni, mint megtagadni (akárcsak a számadás zsánerét); vagy kritizálja az udvaroncokat és e kritika artikulálásával idomul a kritikus kórusához, vagy pedig kimutatja az ekvivalenciát, hogy az udvaronc és az azt kritizáló ugyanúgy „ugyanúgy fújja”.

Efelől olvasva, nem idomulni, nem ugyanúgy fújni, nem egyszerre lépni nem más, mint az iróniának a megértés iróniájaként feltüntetése, szükségszerű félreolvasás, az iróniának a feltételezett megértése által érvénybe léptetése, nem pedig megakasztása.⁷³ A beolvasásként értés, akárcsak a versnek a saját instrumentalizálhatóságára tett reflexiója, felfüggeszti azt, hogy a szolamot annak egyértelmű eredeteként olvassuk, miközben utóbbi színrevittsége, az „ugyanúgy fújás” teszi egyáltalában lehetővé az előbbi olvasásmódot: ugyanúgy kell fújni azért, hogy instrumentalizálható legyen a szöveg, de az ugyanúgy fújás az elsajátítás feltétele is, hogy a megszólaló magára vehesse más hangját; akárcsak a lebernyegnél, a rangrejtésnél vagy a kéznél, ismét csak az arckölcsonzés és -rongálás, figuráció és defiguráció egyidejű érvényesülésének alakzatával találjuk szemben magunkat a fújás esetében is, a legtisztábban akkor, ha az az olvasás során az egyértelmű irónia és a depoetizálás önkényesen tételezett szélsőértékei között értelmeződik.

73. Szepes Erika is azt emeli ki, hogy a kötet pontos használati utasítást ad saját magához: Szepes, *l. m.*, 42.

73 de Man, *The Concept of Irony*, 166.